

TIJORAT BANKLARIDA VALYUTA OPERATSIYALARI HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH

Yarashev Muxammad Farid o'g'li

Òzbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi.

Bank hisobi, auditori va nazorati yònalishi magistranti.

Ilmiy rahbar: prof. Ibragimov Abdugafur

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarida valyuta operatsiyalari hisobi va auditorini takomillashtirish masalalari ko'rib o'tildi.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, bank daromadlari, bank xarajatlari, zamonaviy moliyaviy bozor, moliyaviy natijalar, sub'ektlar, konvertirlash.

IZLANISH METADALOGIYASI VA ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqiligiga erishganidan so'ng bozor munosabatlari asosida o'z rivojlanish yo'lini tanlar ekan, zamonaviy moliyaviy bozor va uning vositalariga ehtiyoj paydo bo'la boshladi. 2003 yilda joriy valyuta operatsiyalari bo'yicha so'mni xorijiy valyutalarga erkin konvertirlashni joriy etilishi xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning, shu jumladan, tijorat banklarining valyuta operatsiyalarining sezilarli darajada oshishiga olib keldi. Shuningdek, valyutani tartibga solish va valyuta nazorati sohasiga doirchora-tadbirlar izchillik bilan amalga oshirildi va bu borada asosiy e'tibor eksport operatsiyalari bo'yicha valyuta tushumining to'liq, o'z vaqtida kelib tushishini ta'minlash hamda vakolatli banklarning valyuta resurslarini ko'paytirishga qaratildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevni shaxsiy tashabbusi bilan 2017 yil 2-sentyabrda "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida" PF-5177 –sonli Farmon qabul qilindi. Farmonda qayd etilganidek "... valyuta muomalasi sohasining haddan ziyod ma'muriy tartibga solinishi alohida tarmoqlar va xo'jalik yurituvchi sub'ektlar uchun imtiyoz va preferentsiyalarning asossiz ravishda kam samarali bo'lgan tizimini shakllantirdi, biznes yuritishda teng bo'lmagan shart-sharotlarning vujudga kelishi va raqobatning bozor tamoillari buzilishiga olib keldi, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda, tovarlar va xizmatlar eksportini oshirishda, umuman, mamlakatimiz iqtisodiy rivojlanishida to'sqinlik qiluvchi omilga aylandi".so'nggi yillarda iqtisodiyotimiz salohiyatini yuksaltirish borasida keng ko'lamlı ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, milliy valyutani erkin konvertatsiya qilish tizimiga to'liq o'tildi, biznes sohasidagi soliqlar qisqartirildi, kredit olish imkoniyatlari kengaydi, erkin iqtisodiy zonalar tashkil etilib, ularda investorlarga keng imtiyozlar berildi. Shuningdek, mamlakatimiz valyuta sohasida amalga oshirilayotgan yangiliklardan biri bu –aholi uchun

valyuta ayirboshlash amaliyotlarini amalga oshirishni yengillashtiruvchi yangi bank xizmatlarining joriy etilishi hamda yuridik va jismoniy shaxslarning chet el valyutasini erkin sotib olish va sotish uchun keng imkoniyatlarning yaratilishidir. Tahlil va natijalar. Bugungi kunda xalqaro savdo aloqalari rivojlanib borar ekan, davlatlar o'rtasida xalqaro hisob-kitoblarni amalga oshirish shartnomadagi kelishuvga asosan, o'z milliy pul birligi yoki boshqa davlat pul birligida amalga oshiriladi. Ayni shu jarayonda banklar xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning valyuta boyliklarini o'tkazish va qabul qilib olish bilan bir qatorda, konversion valyuta operatsiyalarini amalga oshiradilar. Mustaqillikning dastlabki yillarida tashqi aloqalarni kengaytirish, respublikaning eksport imkoniyatlarini rivojlantirishni rag'batlantirish maqsadida butun tashqi iqtisodiy faoliyatni erkinlashtirish uchun negizlarni yaratib bergan asosiy qonun hujjatlari qabul qilindi. Bular respublikaning iqtisodiy manfaatlarini, O'zbekistonning xorijdagi yuridik shaxslar va (jismoniy) fuqarolarini himoya qilishni ta'minlashga, respublika hududida xorijiy sarmoyadorlar faoliyati uchun huquqiy kafolatlarni belgilab berishga imkoniyat yaratdi. Valyuta operatsiyalari -bu xorijiy valyutada va valyutaviy qimmatliklar bilan bo'ladigan oldi-sotdi operatsiyalaridir. Xorijiy valyuta deganda rivojlangan va rivojlanag'tgan davlatlarning banknotalari va almashinuvchi tangalari tushuniladi. Valyutaviy qimmatliklarga quyidagilar:

- xorijiy valyutada yozilgan qarz majburiyatlari, ya'ni oddiy veksellar va trattalar;

- xorijiy valyutadagi yozilgan qimmatli qog'ozlar; oltin, platina va boshqa qimmatbaho metallar, toshlar kiradi. Valyuta operatsiyalariga quyidagilar kiradi: valyuta boyliklariga bo'lgan mulk huquqining va boshqa huquqlarning o'zga shaxsga o'tishi hamda valyuta boyliklarini to'lov vositasi sifatida ishlatish bilan bog'liq operatsiyalar; valyuta boyliklarini O'zbekiston Respublikasiga olib kirish va jo'natish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasidan olib chiqish va jo'natish; xalqaro pul jo'natmalarini amalga oshirish; rezidentlar va norezidentlar o'rtasida milliy valyutadagi operatsiyalar kiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarining hisobvaraqlar rejasi buxgalteriya hisobining ko'p valyutali tizimiga asoslangan bo'lib, chet el valyutasidagi operatsiyalarning hisobi yuritilishi mumkin bo'lgan barcha hisobvaraqlarda chet el valyutasidagi operatsiyalar hisobini aks ettirish imkonini beradi. Har bir valyuta turi bo'yicha sintetik hisobni yuritish uchun alohida Bosh kitob, analitik hisobni yuritish uchun esa Yordamchi kitoblar ochiladi.

Valyuta operatsiyalarini audit qilish tartibi O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvi hamda Moliya vazirligining chet el valyutasidagi operatsiyalarni

amalga oshirish va nazorat etishni tashkil qilish tartibi to‘g‘risidagi ko‘rsatmalariga qat’iy rioya etilishiga e’tibor beriladi.

Valyuta hisob operatsiyalarini tekshirishda quyidagilarga e’tibor beriladi:

–valyuta hisob raqamlarining to‘g‘ri ochilganligi;

–chet el valyutasida amalga oshirilgan operatsiyalarning o‘z vaqtida va to‘g‘ri bajarilganligiga;

–chet el valyutasidagi yuridik va jismoniy shaxslarning hisobvaraqlari bo‘yicha buxgalteriya hisobining to‘g‘ri olib borilishi;

–eksport va import shartnomalarining hisobga olinish ahvoli va ular bo‘yicha yig‘ma jildlarning yuritilishi ahvoli;

–eksport va import operatsiyalari bo‘yicha debitor va kreditor qarzlarning paydo bo‘lish sabablari va ular bo‘yicha ko‘rilgan choralar;

–chet el valyutasida amalga oshirilgan operatsiyalarning o‘z vaqtida va to‘g‘ri bajarilishi.

References:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Markaziy banki Monetar siyosatning 2020yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari” <http://cbu.uz/uzc/monetarnaya-politika/> doklad-o-monetarnoy-politike/

2. www.lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni

3. Жумаев Н.Х. Вопросы валютногерегулирование и валютного контроля в условиях либерализации экономики Узбекистана. // Экономика и финансы. — Москва, 2007. -No

4. с. 69.4.Jumaeв N.X. O‘zbekistonda valyuta munosabatlarini taritibga solish metodogiyasini takomillashtirish.T. “Fan va texnologiya”,2007y.286b.

5. Mark Eulerich, Jolen Kremin and David A. Wood.Advances in accounting. Factors that influence the perceived use of internal audit’s function work by executive management and audit committee;6.Abdullaeva Sh.Z. Bank ishi. Darslik. –T.:Iqtisod-Moliya. 2017.–762 b.